

nja, a premalo sintetičnosti, t. j. moglo se štošta skratiti sažimanjem gradiva, pregnantnijom formulacijom. Za naknadu imamo djelo u kom se ogleda autorov tok misli, njegova borba za saznanje, pa čak i njegova lutanja i zastranjivanja. To sve je podnošljivo, jer nam je autor za naknadu dao znalački građu živim, slikovitim i katkada dramatskim načinom. Sigurno je da je autor sve nedostatke daleko natkrililo time što je problemu dao toliko vrijednosti, djelu pristupio s toliko ljubavi i znanja, izradio ga s toliko ustrajnosti.

Posve je opravdana napomena kritike (na navedenom mjestu, str. 186): da se ne može razumjeti u kategoriji augmentativnih glagola (*Rad* 293, str. 35) izraz »pretjera kola«. Tu je očita griješka mj. pretjera *konja*, što se vidi iz napomena ad v) pod 6: »pretjera – tjerao ga toliko da mu to može škoditi«. Na istom

mjestu ispuštena je t. 7., treba: trpa – pretrpa: kola, što se vidi iz napomene ad v) 7. »pretrpa – natrpa više nego konji mogu vući«. – Griješke su još ove: na str. 63. stoji: »sam (iterativi), a treba (samo iterativi); na str. 83. po v) mj. počinju ... treba: otrčavaju – naotrčavaše se; na str. 87 kod III. pod a) mj. isprogovaraju treba: ako usprogovaraju; na str. 107, red 17. ozgo mj. »svoga« treba: svega; na str. 168. red 15. odozgo mj. »istovetnosti« treba: istovetnost i; str. 231. red 2. odozdo mj. Revie treba: Časopis, tako i na str. 234. red 1. odozdo: i mj. RMF treba: ČMF, na str. 233. red 17. odozdo mj. »Aspekt und Tempus« treba: Aspekt- und Tempussystem; na str. 234. red 11. mj. »Brunnel« i »proverbes« treba: Brunel i préverbes. U *Radu* 295. na str. 112 (268), red 10 odozgo mj. kod Sajdla treba: kod Sarauwa.

Sreten Živković

PIERRE GUIRAUD, LA SÉMANTIQUE

Collection »Que sais-je?« No 655. Presses Universitaires de France, Paris 1955.

Jedna korisna zbirka odličnih knjiga je ta Collection »Que sais-je!«. Na nekih 120 strana knjiga džepnog formata ima pružiti čitaocima, u prvom redu studentima, kratak ali pregledan priručnik iz svih područja nauke, a iz pera vrsnih stručnjaka. *Semantika* Pierre Guirauda, profesora univerziteta u Groningenu (Holandija), pisana je jasno, zanimljivo, pa ipak potpuno naučno, uočivši najaktualnije probleme semantike i najnovije rezultate u njoj. U uvodu (Introduction, str. 5–10) dana je odmah na početku definicija semantike (»Semantika je nauka o značenju riječi«) i objašnjena je riječ »semantika«. Tri su vrste problema u semantici: psihološki, logički i lingvistički; tri su semantike: lingvistička, koja je glavni predmet te knjige, ali je ukratko prikazana i filozofska semantika, potekla od simboličke logike, i opća semantika, koja je »psihosocio-logika znaka«, potekla od psihologa. Poslije sasvim kratkog pregleda historije semantike (lingvističke) pisac iznosi i različite nazive za tu granu lingvistike (sematologija, glosologija, semaziologija i dr.), a on se

s pravom odlučuje za »semantiku«. Pred tog naziva čest je naziv i »semaziologija«, ostali nazivi su i onako sporadični. »Jezik uopće (langage) sredstvo je za komunikaciju; pojedini jezik (langue) je instrumenat koji nam služi da prenosimo ideje« (str. 8). Dijelovi govora su glasovi, riječi i sintaktičke konstrukcije, a svaki dio ima svoj oblik i svoju funkciju. Semantika proučava funkciju riječi. Dva su bitna problema semantike: značenje (franc. *sens* je i smisao i značenje) i označivanje (franc. *signification*), t. j. davanje znaka: signifikacija je aktivan proces, značenje ima statičku vrijednost. (str. 9). »Signifikacija izlazi iz psihologije, a predmet lingvističke semantike je u biti proučavanje značenja riječi. Ali značenje je u uskom odnosu s mehanizmom označivanja« (str. 10), pa je stoga potrebno proučiti i označivanje, kojega je jezik samo »specijalni slučaj«. Očito je iz toga da se semantika dodiruje sa logikom, psihologijom, spoznajnom teorijom, sociologijom, historijom i t. d. Autor kaže (str. 10) za svoje djelo da je ono samo uvod u potpunija djela: G.

Sterna *Meaning and Change of Meaning* (1931) i S. Ullmanna *Principles of Semantics* (1951) i *Precis de sémantique française* (1952).

Četiri tipa znakova ima:

a) prirodni znakovi (u tehnici, nauci i spoznaji),

b) znakovi reprezentacije ili ikone (u umjetnosti);

c) znakovi komunikacije ili simboli asocirani konvencionalno sa stvarima koje označuju (u artikuliranom jeziku);

d) znakovi komunikacije ikono-simboličke (u obredima, društvenom kodeksu, u modama i t. d.) (str. 15-16).

Lingvistički znakovi su po Saussuru simboli proizvoljni i nemotivirani. To znači: nema nikakve prirodne veze između imena i imenovanog predmeta. P. Guiraud prihvata tezu, da su riječi konvencionalni znakovi ali »konvencionalnost ne isključuje motivaciju« (str. 17). Ima u jeziku motivacije prirodne: riječ je akustički prirodno vezana sa predmetom (na pr. u onomatopejama) i ima motivacije međujezične (intra-lingvističke), i to morfološka motivacija u derivacijama i kompozitima, na pr. *čistoća* (od *čist*), *nemiran* (od *ne-miran*) i semantička motivacija u promjenama značenja, gdje jedan predmet imenovan po drugom, s kojim ima zajedničkih crta, na pr. pero metalno prema guščijem, list papira prema listu biljke. Prof. Guiraud zaključuje: »Dakle, sve su riječi etimološki motivirane, ... ali ... ta motivacija nije ni determinirana ni determinantna« (str. 18). Na pr. *kukavica* (*coucou*) nazvana je onomatopejski po glasanju, ali to nije jedino karakteristično na toj ptici, kao što *kolar* ne izrađuje samo kola; a često nije u imenu istaknuto ono bitno na predmetu, na pr. franc. *tortue* naziv za životinju izvrnutih, iskrivljenih (franc. *tors*) nogu. Motivacija je u jeziku velika stvaralačka snaga. No ona se gubi pred značenjem, inače bi ga uništila. Kad motivacija etimološka oslabi, može doći do promjena značenja. Tu se ne bismo posve složili s izlaganjima P. Guirauda. Ipak su korijenske riječi, koliko nisu onomatopeje ili kad nisu etimološki objašnjene (a takva je većina korijenskih riječi), konvencionalni znakovi, i nemotivirani ne samo prirodnim vezama, nego ni interlingvistički. Ne bismo mogli potpuno se složiti ni sa tvrdnjom, da su onomato-

peje prirodno (od prirode) motivirane, t. j. time što jezičnim glasovima odaju prirodne zvukove predmeta odnosno bića. Ima i tu konvencionalnih arbitrarnih veza, jer bi i inače onomatopejske riječi bile opće, jednake u svim jezicima, a to one nisu.

Strukturu jezičnog označavanja objašnjavaju lingvisti semantičari različito. P. Guiraud daje tumačenje Saussurovo, koji smatra, da je značenje riječi slika predmeta (signifié) i slika foničkog oblika (signifiant), i to je predmet semantike, a predmet i riječ (ime) je izvan područja lingvistike. Nadalje daje semantički trokut Ogdena i Richardsa: imenovani predmet (réfèrent) – označeni pojam (référance) – simbol (oblik označavanja i njegova akustička slika). Oni ističu autonomiju riječi i predmeta. Iako po njima nema direktne veze između predmeta i riječi, oni ipak – suprotno Saussuru – uvode u značenje riječi i imenovani predmet (réfèrent).

U drugom poglavlju (*La fonction sémantique*) raspravlja o značenju (sens) i razlikuje osnovno značenje (sens de base) i kontekstualno značenje, koje ima svaka riječ. Iako riječi imaju mnogo značenja (tzv. polisemija), iako ima riječi koje jednako zvuče a različito znače (homonimi), iako ima različitih riječi po glasovima a slična značenja (sinonimi), – ipak je u svakom konkretnom slučaju, t. j. u svakoj rečenici, u kontekstu, značenje riječi tačno određeno. To znači, da svaka riječ određen pojam pobuđuje. Mi osim pojmovnih asocijacija uz riječ stvaramo i emocionalne i volitivne vrijednosti, koje su predmet stilistike. U rečenici »Dobio je udarac po tikvi« značenje kontekstualno riječi »tikva« je »glava«; to je pojmovni sadržaj riječi. Ali upotreba te riječi (mjesto riječi *glava*) izaziva i s jedne strane osjećaj komike, satire, vulgarnosti (ekspresivne vrijednosti), a s druge strane odaje i društvenu sredinu onoga koji je riječ upotrebio (sociološke vrijednosti). Tako autor, kao i svaki francuski lingvist, razlikuje pojmovnu i čuvstvenu stranu, značenje i vrijednost (vrednotu) riječi: značenje riječi je predmet semantike, emocionalna i volitivna vrijednost riječi predmet je stilistike (koja je od istoga autora izašla u istoj kolekciji 1954 god.). Prema tome, svaka riječ ima četiri tipa asocijacija (str. 30): osnovno značenje i kon-

tekstualno značenije – predmet semantike; ekspresivna vrijednost i sociološko-kontekstualna vrijednost – predmet stilistike. Riječi imaju svrhu »da daju ime predmetima, bilo što ga još nemaju, bilo što ono koje one imaju više ne vrši uspješno svoju funkciju; funkciju koja je, vidjeli smo, dvostruka: spoznajna ili semantička, ekspresivna ili stilistička« (str. 32).

Sredstva za stvaranje riječi (imena) raznolika su: onomatopeje, pozajmljenice, izvedenice i složenice i prijenos značenja, koje se vrši po sličnosti ili po dodiru. Svako stvaranje riječi je dakle uvijek motivirano (str. 33). O tome je već bilo ovdje riječi, a sada možemo ponoviti: niti mora onomatopeja izazivati »prirodnu asocijaciju između oznake i označenog predmeta«, niti je prijenos značenja uvijek dovoljno motiviran. Prijenos značenja je, istina, motiviran u vrijeme prijenosa i za generaciju koja ga svijesno prihvaća. Za potonje generacije može biti (ali ne mora) preneseno značenje konvencionalno. Inače ne bi bilo potrebno etimologiziranje. Svugdje ima uvijek još i konvencionalnih asocijacija. Ispravna je konstatacija autorova (str. 34) »da je svaka riječ kompleks asocijacija«, što je već Wundt istakao. A asocijacijom nastaje prijenos značenja riječi, što autor prikazuje slikama ljudske glave i zemljanog lonca: glava (starije franc. *chef* od lat. *caput*) poređenjem, metaforom i stilističkom vrijednošću dobija naziv »zemljani lonac« (sadašnje franc. *tête*). Semantička evolucija riječi vrši se tako, da pojedinac svijesno i namjerno, dakle motivirano, mijenja značenje, a onda se preneseno značenje širi nenamjerno i kolektivno. Promjena značenja je individualna, širenje te promjene je kolektivno. To se mišljenje podudara sa mišljenjem O. Jespersena.

Međutim, promjene značenja i uzroci promjenama nisu uvijek tako jednostavni, nego su često kompleksni. Što se tiče semantičkih zakona, autor ispravno postavlja stvar. Da su riječi čisto konvencionalni znakovi predmeta, ne bi moglo biti semantičkih zakona; budući da su riječi etimološki motivirane »stvaranje i razvoj riječi su dakle ograničeni (déterminées), što uključuje pojam »zakon« (str. 67). Ali determinacija je slobodna, ne može se predvidjeti postanak ni sudbina riječi. Zato je ispravnije go-

voriti o tendencijama (kao i u sociologiji), o statičkim tendencijama.

U petom poglavlju govor je o jeziku i strukturi. U strukturi su elementi i grupe elemenata čvrsto povezani, jedni od drugih zavisni. Tu autor iznosi Sausurovo mišljenje o »asocijativnoj mreži riječi, t. j. da riječ izaziva asocijacije po svom značenju, po obliku, po značenju i obliku, na sve strane.« Zatim pokazuje kako je J. Trier (*Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes*, Heidelberg 1931) otkrio »lingvistička polja« riječi. »Riječi formiraju jezično polje, koje otkriva pojmovno polje, i izražavaju viziju svijeta, koju dopuštaju da se rekonstruiraju« (str. 73). Tako je Trier odredio jezično polje nazivima *Kunst*, *Weisheit*, *List* u XIII vijeku. P. Guiraud ponovo piše o *Morfološko-semantičkim poljima* u etimologiji (*Bulletin de la Société de linguistique*, t. 52, fasc. 1, p. 265–288). Nadalje izlaže »pojmovna polja« G. Matoré-a (*La méthode en lexicologie*, Paris 1950), kojega zanima materijalni, ekonomski, tehnički i politički supstrat leksike. Kraći je prikaz »sfera mišljenja« Hansa Sperbera (*Einführung in die Bedeutungslehre*, Leipzig 1923) i »jezičnih raskrsnica mišljenja« Belin-Millerona (*La réforme de la connaissance*, Paris 1942).

Šesto je poglavlje posvećeno vrstama semantike. Pored ove jezične semantike autor govori ukratko o semantici američkog logičara Ch. S. Pierce-a i semantici bečkog logičara R. Carnapa (*Introduction to semantics*, Harvard 1949) i filozofske semantike poljske semantičke škole (Chwistek i Tarski). Svi ti logičari i matematičari polaze od revizije klasične (Aristotelove) logike (osobito su protivni principu identiteta). Riječi baš zbog emocionalnih i volitivnih asocijacija, koje one pored pojmovnog sadržaja imaju, ometaju glavni zadatak jezika, t. j. isticanje čiste, jasne spoznaje. Prikazuje opću semantiku poljskog matematičara i logičara A. Korzybskoga, koji kritizira i društvenu funkciju jezika. »Riječ izazivajući značenje koje ne odgovara stvarnosti izvor je nesporazuma a možda i početka psihičkih poremećaja« kod djeteta (str. 92). Na pr. riječ *lijenost* sadržaje neku moralnu osudu za dječaka, koji ima taj naziv, a lijenost je ipak posljedica fizičkih ili psihičkih defekata,

za koje dijete nije krivo. Dakle i pedagoški loše može jezik utjecati. Naposljetku, sasvim ukratko, prikazuje teoriju informacije.

U Zaključku daje pisac ukratko položaj semantike u lingvistici i odnos njen prema leksikologiji, stilistici i srodnim naukama. Klasična lingvistika ima ova četiri dijela: fonetiku, morfologiju, sintaksu i semantiku. »Saussure je već ustao protiv te sheme, koja ne odgovara više shvaćanju, koje možemo imati o jeziku, o njegovoj strukturi i njegovim funkcijama« (str. 102). S toga gledišta polazeći P. Guiraud je za tri dijela, a to su: 1. glasovi ili fonemi, koji su elementi znaka; 2. riječi ili leksikološki znakovi formirani kombinacijom fonema i 3. sintaktičke konstrukcije ili kombinacije riječi« (Str. 102–103). Svaki taj dio ima svoju specijalnu funkciju. Fonemi su elementi znaka i službe za tvorbu riječi; imaju diakritičku i informativnu funkciju, ali nemaju semantičku (osim kad preko stilističke funkcije utječu i na semantičku promjenu riječi). »Riječi imaju semantičku funkciju«, imaju značenje. Sintaktičke konstrukcije imaju također funkciju prenošenja značenja, ali drukčijim sredstvima od riječi: odnosima među znakovima (a ne asociacijama između znakova i predmeta kao riječi). Na str. 106. pisac daje tabelu dijelova nauke o jeziku prema kojoj fonologija, leksikologija i sintaksa svaka proučava oblik i funkciju; funkcija u svim dijelovima je spoznajna i ekspresivna (stilistička). Semantika je kao dio leksikologije nauka o spoznajnoj funkciji riječi. Semantika, u odnosu prema leksikologiji, proučava značenje riječi i njihove oblike, koliko su oni nosioci značenja. Opća (lingvistička) semantika proučava »zakone« signifikacije, oblik i uzroke promjena značenja. Primijenjena semantika (na pr. francuskog jezika) može biti analitička ili strukturalna, a u oba slučaja statička (sinhronička) ili historička (diahronička). Etimologija za razliku od semantike, nauka je o porijeklu riječi, o tome, kad je stvorena, koje je sve promjene doživjela. Etimologija je na taj način historijska semantika, diahronička dimenzija semantike. Stilistika proučava vanpojmovne vrijednosti (afektivne i sociološkog postanka), koje prate značenje riječi, dakle

je nauka o ekspresivnoj funkciji, a semantika je nauka o spoznajnoj funkciji riječi. Najzad, autor određuje odnos moderne semantike sa drugim naukama: logikom, eksperimentalnom psihologijom i semiologijom; sa medicinom, pedagogijom, naukom o mentalnim testovima, teorijom informacije, statistikom. Lingvistika proučava jezik sam po sebi i njega radi, zato »njen problem nije to, da postavi ono što bi on mogao biti ili što bi trebao biti, nego što on jest« – ispravno završava autor.

Profesor Guiraud znalački i jasno izlaže predmet, metode i probleme semantike. On je pristalica Saussurove lingvistike, od koje se razvila i moderna strukturalno-funkcionalna lingvistika. »To je velika originalnost i velika revolucija saussurovske lingvistike, što je pokazala, da je jezik struktura« (str. 68). Na istoj strani autor pojam strukture objašnjava na ljudskom organizmu. Čelije formiraju tkivo organa (srca, jetre i t. d.), organi se grupiraju u sisteme (optok krvi, dišni sistem i t. d.), a sistemi sastavljaju »koherentne strukture, gdje su svi elementi i grupe elemenata u zavisnosti jedne od drugih«. Tako i »jezik sačinjava cjelinu, organizam, gdje vrijednost svakog elementa zavisi ne samo od njegove prirode i svojstvenog oblika, nego od njegova mjesta i odnosa u cjelini« (Ibidem). Note konstatacije imaju više teoretsku vrijednost i nisu u metodi obrađivanja materijala uvijek potpunu primjenu imale. Sasvim je ispravno autorovo gledište na prirodu i društvenu funkciju jezika, koje je danas općenito usvojeno: »Jezik je sistem znakova, koji nam služi da saopćavamo misli (ideje) izazivajući u svijesti drugoga pojmove slike predmeta, koje se formiraju u našoj vlastitoj svijesti« (str. 23). I malo dalje kaže za jezik: »On služi da saopćavamo pojmove izazivajući u duhu sugovornika slike, koje se formiraju u našem vlastitom duhu«. No ta pojmovna komunikacija je svrha nauke ili logičke spoznaje, a društvenoj komunikaciji je bitna volitivna svrha: »mi saopćujemo svoje misli, da bismo postigli određene reakcije« (str. 27 i 28). Slažemo se s autorom kad on (str. 90) brani jezik od pristalica simholičke logike, koji bi htjeli neki logički oblik lišen afektivnih i volitivnih asocijacija, »koje de-

formiraju saznanje«. Da nije tih vanspoznajnih asocijacija vezanih uz riječi, jezik ne bi vršio uspješno društvenu funkciju koju vrši, ne bi bio imao praktičku vrijednost u svakodnevnom životu. Jezik služi upravo »kao neki ventilator sigurnosti tako što omogućuje izživljavanje osjećanja i time olakšava duševne introverzije opasne za duševno zdravlje« (iako opća semantika Korzybskoga nalazi i suprotno djelovanje jezika u tom pravcu).

Ne bismo se mogli složiti s autorovim gledištem na prirodu jezika, naime s tim, da je jezik organizam. Međutim, autor to nekoliko puta ponavlja i kao činjenicu iznosi. Na str. 19. kaže: »Mais la motivation est une force creatrice inhérente au langage social qui est un organisme vivant d'origine empirique«. Može se tako samo u metafori reći. Kao što za riječi veli da su ljudske tvorevine i kao takve imaju svoj vlastiti život: »mi ih stvaramo i one se stvaraju.« I sada poređuje sa biljkama u vrtu koje odabiremo, presadujemo, ukrštavamo i t. d., a one žive, jedne napreduju, druge venu i t. d. (str. 31 i 32). I ponovo (str. 68) kaže: »Mais une langue constitue un tout, un organisme«. Najzad ovako završuje knjigu: »La langue ... n'est ni une construction théorique de la logique ni un code abstrait de signaux, ni une forme pathologique de la parole, mais un organisme vivant d'origine empirique« (str. 114). Prvi dio (glavnu rečenicu) potpuno prihvaćamo, drugi dio (suprotnu rečenicu) ne možemo, nego samo kao poređenje. Iz Guiraudova izlaganja ne izlazi da je jezik organizam, nego aktivnost (energeia, kako je već W. Humboldt rekao). Ako navedemo školske karakteristike organizma (rađa se, hrani, razmnožava i umire), onda ih ne možemo doslovno primijeniti na jezik. Shvatanje jezika kao organizma bilo je općenito u doba A. Schleichera i cijele druge polovine XIX vijeka. Ponavljalo se to shvatanje i u prva dva decenija našega vije-

ka. To je u doba Darwina i cvjetanja prirodnih nauka. Ali biti shvatanja Saussurova, imati strukturalno-funkcionalni pogled na jezik teško je spojiti sa shvatanjem jezika kao »organizma«. Tome gledištu Guirauda suprotstavili bismo drugo – po našem mišljenju – ispravnije gledište, iako od starijeg lingviste, O. Jespersena, koji (u djelu *Mankind, Nation and Individual*, London 1946, str. 4) kaže, da se teoretsko shvatanje jezika izmijenilo pod utjecajem ozbiljnih studija o jeziku tako »that we no longer do what was so frequently done in earlier times, that is, conceive language as a self-existent thing or substance, or – to use an expression frequently employed (Jespersen je tu knjigu pisao dvadesetih godina našega vijeka) – as an organism that lives and dies like a plant or any other organisme, nego smo naučili smatrati, da je jezik u svojoj suštini ljudska aktivnost, nastojanje sa strane pojedinca, da bude shvaćen od drugog pojedinca ili bar da dode u dodir s drugim pojedincem«. U tom je i društvena funkcija jezika.

U knjizi su se izmakle neke griješke, koje istina ne ruše valjanost djela, ali bi ih – i opet s obzirom na namjenu knjige studentima – valjalo ispraviti. Najprije autora »semantičkog trokuta« u knjizi *Meaning of Meaning* stalno zove Odgen (str. 22, 23, 40, 90), a on je C. K. Ogden. Štamparskom griješkom izašla je riječ (str. 70, u naslovu njem. djela J. Tricra) »Sinnbezzik« mjesto Sinnbezirk; na str. 82. Ispen mj. Ipsen; godina izdanja knjige *La méthode en lexicologie* od G. Matoré-a na str. 74 (u bilješci) je 1950, u Bibliografiji (str. 115) je 1953; kod djela H. Sperbera (str. 55, u bilješci) nema godine izdanja; i neke neznatne griješke. Dobro bi došlo, da ima Index predmeta i lica na kraju. Kako je rečeno na početku prikaza: djelo vrijedno i korisno kao priručnik, koji bi trebao da je što češće u rukama naših studenata filologije.

Sreten Živković